

ВСТУП

Основними критеріями етносу, що характеризують його як суспільну одиницю, є культурна спадщина та особливості менталітету, які, власне, і визначають феномен релігійності окремого народу. Одним із джерел дослідження його релігійної свідомості виступає фольклор, який включає в себе систему народних уявлень про навколишній світ, визначає його моральні вартості, служить якісним чинником для вираження релігійних переживань народу. У скарбниці української народної творчості від найдавніших часів збереглися так звані величальні піснеспіви (язичницьким божкам, стихіям світу, людям), які отримали назву «коляди». Українська коляда як невід’ємна складова поезії зимового обрядового циклу, вирізняючись властивою їй жанровою природою, багатим і різномірним змістом та будучи глибоко закоріненою у свідомості нашого народу, поєднала у собі всі ці важливі елементи. Із приходом християнства на землі Київської Русі-України поступово почав відбуватися процес християнізації місцевих язичницьких звичаїв та обрядів, наслідком якого елементи давньоруської культури були вдало використані для вираження християнської Благовісті. Прикладом такої інкультурації християнства в нашу традицію є, зокрема, коляди. Під впливом християнства народні коляди стали оспівувати народження у Вифлеємі Богочоловіка від Діви Марії .

Тому метою нашої праці буде, представивши догмат Церкви про Воплочення Сина Божого, показати його відображення в українській різдвяній народній творчості як наслідок інкультурації християнства в культуру народу.

Предметом даного дослідження є богословський та історичний аналіз текстів українських різдвяних коляд у світлі догмату Воплочення.

Хронологічні рамки нашої праці – XIII-XIX ст. Їх можна розділити на два періоди: XIII-XVII ст., – у цьому часовому періоді була витворена основна частина дохристиянської народної фольклорної спадщини, та XVII-XIX ст., – період становлення та розвитку інкультурованої християнством народно-поетичної свідомості українців.

У дипломній роботі застосовано такі методи дослідження: аналіз, порівняння та синтез.

Наша робота складається з двох розділів. У першому розділі ми коротко окреслимо

вчення Церкви про Воплочення, яке було випрацюване на Єфеському (431р.) і Халкидонському (451р.) Вселенських Соборах, покажемо його відображення у стихирах Октоїха та стихирах Служби празника Різдва Христового. Опісля проведемо порівняльний аналіз між візантійськими стихирами та українськими різдвяними колядами.

У другому розділі проведемо порівняльний аналіз старозавітніх пророцтв про прихід Месії, «Євангелій дитинства» від Луки та Матея з українською народною поетичною творчістю зимового циклу. Разом з тим, представимо первинне дохристиянське значення поняття коляди, процес її інкультурації християнством та сучасне морально-дидактичне значення.

У нашій праці ми здебільшого будемо звертатися до таких відомих етнографічних дослідників, як І. Франко, зокрема, до його праці «Наші коляди», та М.Грушевського, котрий у своїй книзі «Історія української літератури» аналізує українську народну творчість зимового циклу XIII-XVII ст. Окрім них, у своїй роботі ми також будемо звертатися до наукових праць більш пізніх дослідників української фольклорної спадщини, таких як Ф. Колесса, К. Сосенко, М. Возняк, І. Огієнко, М. Лановик, З. Лановик, І. Руснак та Т. Длінна.

Основними джерелами дослідження нашої роботи є друковані тексти українських різдвяних коляд XVII-XIX ст.

Наша праця не претендує на вичерпне наукове дослідження, але є тільки спробою представити у світлі догматичного вчення Церкви практично дотепер ніким ґрунтовно не досліджувані питання сприйняття народом проповіді Євангелія, осмислення християнських істин, релігійних почуттів, особливостей обрядовості, зібраних в українських різдвяних колядах.

ВИСНОВКИ

Завданням нашої дипломної роботи було показати, як українська народна творчість на прикладі різдвяних коляд зуміла аплікувати у своїх текстах догмат Воплочення. Отож, завершуючи нашу працю, коротко підсумуємо те, що вдалося дослідити.

У першому розділі нашої роботи ми, зобразивши догматичне вчення Церкви про таїну Воплочення Сина Божого та порівнявши його із стихирами, побачили, що літургійне життя Церкви є наскрізь просякнуте подією приходу у світ Другої Особи Пресвятої Трійці – Ісуса Христа. Так, зокрема, проаналізувавши богородичні догмати Восьмигласника, ми прослідкували у них представлені паралелі між старозавітними прообразами про грядучий прихід Месії та їх сповнення у новозавітніх текстах. А також побачили, як, основувшись на вченні Церкви, візантійські стихирні зуміли увібрати у свій зміст такі догматичні засади таїнства Воплочення, як взаємовідношення двох природ у Христі Ісусі, підкреслення Його божественної гідності та добровільне любляче умалення Себе задля спасіння людини та світу. Аналізуючи стихирні празника Служби Різдва Христового, ми виокремили в них такі богословські елементи, як неможливість повного осягнення людським розумом таїни Боговоплочення, прослідкували, як у піснеспівах празника представлене вчення Халкидонського Собору про «незлитне, незмінне, нероздільне, нерозлучне» єднання двох природ у Христі.

Проаналізувавши богослужбові тексти у світлі догмату Воплочення, ми провели порівняльний аналіз між стихирами вечірні Різдва та українськими різдвяними колядами XVII-XIX ст., де побачили, що народна різдвяна творчість зуміла у собі синтезувати емоційні переживання народом цієї події та, водночас, не затратила догматичних підстав таїнства. Так, у колядах акцентується на Божій та людській природах Ісуса Христа, підкреслюється Його місія та спасительна жертва, а також нерозривний зв'язок (сопричастя) Осіб Пресвятої Трійці.

Таким чином, ми побачили, що як літургійні тексти Октоїха та Різдва Христового, так і українські різдвяні коляди, - всі вони глибоко закорінені в догматичному вченні Церкви.

У другому розділі нашого дослідження, проводячи порівняльний аналіз текстів різдвяних коляд із текстами Святого Письма, ми вказали на паралелі, які були використані народною творчістю для оспівування події Різдва Христового. Так, зокрема, порівнюючи коляди із старозавітніми текстами, ми знаходимо в них пророцтва Валаама (Чис.24:17) та Ісаї (Іс.11:1) про прихід Месії. Окрім пророцтв, різдвяна творчість також оспівує деякі старозавітні події та образи, що глибоко увійшли в релігійну свідомість народу. Серед них: згадка про перших людей Адама і Єву та опис гріхопадіння людини, неодноразові згадки про Давида – царя Ізраїлю. Щодо текстів Нового Завіту, а зокрема – Євангелій дитинства від Луки та Матея як описів історичної події Різдва Христового, можемо ствердити, що вони, своєю чергою, послужили основою для формування та розвитку української народної поезії різдвяного циклу. Українські коляди синтезували практично всі євангельські епізоди, які займають важливе історичне та богословське місце в таїні

Воплочення Сина Божого. Серед них: Благовіщення Марії архангелом Гавриїлом (Лк.1:26-36); перепис громадян римської імперії (Лк.2:1-5); прибуття Святої Родини до Вифлеєму; безпосередньо саме народження Марією Ісуса, сповиття та покладення Його в яслах (Лк.2:7); сповіщення ангелом про народження Месії пастухам та їхнє поклоніння Новонародженому (Лк.2:8-18); явлення зорі на небі, яка привела мудреців до місця, де народився Христос (Мт.2:9); принесення ними дарів (Мт.2:11); тривога Ірода (Мт.2:3); його наказ повбивати дітей Вифлеєму (Мт.2:16); попередження ангелом Йосифа про небезпеку та заклик вирушати до Єгипту (Мт.2:13-15).

Наступним кроком у нашій праці було окреслити походження поняття «коляди», яким окреслювалося свято, що первинно припадало між другою половиною грудня та початком січня і з яким пов'язувалося святкування Нового року як народження сонця (день ставав довший від ночі), та очікування весни – часу засівання нив. Окрім цих елементів, коляда пов'язувалась із давніми міфами про створення всесвіту. Особливістю святкування цього свята було витворення народною творчістю ряду величальних пісень, у яких звеличували міфологічних богів, стихії світу, людей, котрі вирізнялися вдачею, лицарським хистом, красою тощо. Ці ж пісні з часом і почали називатися колядами. Проповідування християнства на землях Русі-України, яке характеризувалося евангелізацією місцевої культури на всіх її рівнях, не залишило поза увагою обрядову народну творчість зимового циклу. Так, послуговуючись язичницькими міфами слов'ян про створення світу, християнство, як ми побачили, зуміло надати йому нового біблійного змісту через поступове замінювання міфічних образів біблійними сюжетами. Світові стихії: сонце, місяць і зорі, були замінені трьома християнськими празниками – Різдвом Христовим, св. Василя та Водохрещам; витворені слов'янами для прославлення людей піснеспіви послужили текстами для оспівування самого Воплочення Сина Божого, а також прослави Богородиці та святих.

Разом з тим, у цьому розділі, аналізуючи тексти різдвяних коляд XVII-XIX ст., окрім історичних фактів та догматичних правд, ми вказали на їхній морально-повчальний характер, де через різні образи коляди спонукають людину до роздумів над особистим місцем у таїні Воплочення.

У підсумку можемо ствердити, що українська різдвяна поетична творчість як вираження релігійної свідомості нашого народу зуміла поєднати в собі основні євангельські та богословські мотиви таїни Воплочення та служить вагомим чинником у сприйманні Благої Вісті.

Безперечно, наша праця не претендує на вичерпність дослідження даного питання. Це

лише спроба сягнути до багатой культурной спадщини українців та, дослідивши в ній окремі перлини народної творчості, показати їх велич у світлі проповіді християнства. У подальшому вважаємо за доцільне більш докладно висвітлити процес інкультурації християнством язичницьких коляд, проаналізувати тексти ранніх християнських коляд. Під час написання нашої роботи ми зустрілися з проблемою браку наукових напрацювань із даної тематики та труднощами з пошуком текстів древніх християнських коляд, які були знищені та переписані у часи панування тоталітарного радянського режиму. Тому вважаємо, що дослідження як цієї, так і інших ділянок народної творчості потребує негайного ґрунтовного вивчення сучасним науковим світом через небезпеку втрати важливих культурних елементів, які визначають ідентичність українського народу.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ДОГМАТ ВОПЛОЧЕННЯ

1.1. Окреслення догмату воплощення на Ефеському та Халкидонському Соборах

1.1.1. Божество Христа

1.2. Людська природа Христа

1.2. Відображення догмату воплощення у стихирах

1.2.1. Боговоплощення у стихирах Октоїха

1.2.2. Догматичне вчення Церкви у піснеспівах Служби Різдва Христового

1.2.2.1. Незбагненність Боговоплочення та його мета.

1.2.2.2. Образ іпостасного єднання двох природ у Христі

1.2.2.3. Кенозис Господа Ісуса Христа

1.3. Візантійські стихирі та українські різдвяні коляди

РОЗДІЛ 2. ДОКСОЛОГІЯ ВОПЛОЧЕННЯ У РІЗДВЯНИХ КОЛЯДАХ

2.1 Сповнення старозавітніх пророцтв про Воплочення у колядах

2.2. Євангеліє дитинства у різдвяній творчості

2.2.1. Євангеліє від Луки

2.2.2. Євангеліє від Матея

2.3. Інкультурація християнства в українські різдвяні коляди

2.4 Морально-дидактичне значення українських різдвяних коляд

ВИСНОВКИ

Список використаної літератури